

ZALAHEGYI ZOLTÁN

Győr mint a magyarországi keresztényszocializmus bölcsője

ABSTRACT

In late autumn 2023, this article commemorates the centenary of the death of Sándor Giesswein, whose career is linked to Győr, where the idea of Christian socialism was first introduced to our country 120 years ago.

I note that the article itself not only summarizes the decades of work of the founder of this idea in Győr, but also deals with other prominent representatives whose lives are also connected to Győr: Margit Slachta, Móric Esterházy and Vilmos Apor, who founded the predecessor of the KDNP.

Keywords: Christian socialism ■ Sándor Giesswein ■ Margit Slachta
■ Móric Esterházy ■ Vilmos Apor

I. BEVEZETÉS

Ezzel a rövid tanulmánnyal emléket szeretnék állítani ennek a ma is meghatározó jelentőségű politikai eszmének, annak magyarországi születésének jubileumi alkalmából, melynek középpontja Győr városa. Mindazonáltal meggyőződésem, hogy érdemes egy tudományos alapú fogalom meghatározással indítani ezt a tanulmányt. Ugyanis a Magyar Nagylexikon szerint a keresztényszocializmus egy olyan „politikai irányzat, mozgalom vagy törekvés, amelynek célja a társadalmi igazságosság elérése, s ennek alapjait a keresztény hitben látja elfogadva a szocializmus doktrínájának néhány elemét (pl. tulajdon és a termelés, eszmék és morális politika stb.) a 19. sz.-ban kialakult keresztény mozgalom célja a korai ipari társadalmakban keletkezett szociális problémák megoldása, a gyáripari proletariátus (a »negyedik rend«) társadalmi beilleszkedésének elősegítése, helyzetének javítása. A ker. szoc. nézetek közös jellemzője, hogy a társadalomnak a keresztények által elfogadott rendjében a szabadságot mint a személyiség velejáróját, minden ember számá-

ra biztosítani kell.”^[1] Így több kérdés is vetődik fel a fenti gondolatok kapcsán. Egyrészt az, hogy melyek röviden a keresztényszocializmus alapvető – jelenkorunkban is fellelhető –, „tárgyiasult” formái, és ezután tudunk érdemben foglalkozni azzal, hogy valóban Győr városa-e a magyarországi keresztényszocializmus bölcsője.

II. A KERESZTÉNYSZOCIALIZMUS TÖRTÉNETI ALAPJAI ÉS ATTRIBÚTUMAI

Tehát a fentieket röviden összefoglalva, ez egy olyan, keresztény alapokon nyugvó politikai világnézet, amelynek alapját a pl. a Biblia által leírt jeruzsálemi hívők életén keresztül érthetünk meg a legjobban: „A sok hívő mind egy szív, egy lélek volt. Egyikük sem mondta vagyonát sajátjának, mindenük közös volt.”^[2] Tehát elmondhatjuk: célja, jelenkori kifejezéssel élve a társadalmi egyenlőség megvalósítása, „mivel az ember arra lett teremtve, hogy ideális társadalomban éljen, elkerülhetetlen, hogy a szabadságért való küzdelmében, valamint az eredeti lelkét mélyebben kutatva szocialisztikus eszményt keressen,”^[3] amely mint fogalom, az angol John Ludlow 1851-ben kiadott *A keresztényszocializmus és ellenfelei* c. munkájával vette történelmi kezdetét.

1. A *Rerum novarum* születése és hatása

Ebben az időszakban a kereszténység legnagyobb felekezete is reagált a 19. század új kihívásaira. Ugyanis 1891. május 15-én került a nyilvánosságra a katolikus egyház társadalmi szemlélete kapcsán legtöbbet hivatkozott dokumentum, a *Rerum novarum* (azaz az „új dolgokról”) című enciklika, melyet mind a mai napig a keresztényszocializmus eszméjének átfogó politikai programadó munkájaként tartanak számon.^[4]

A pápa ezen első, szociális kérdésekkel foglalkozó körlevele alapvetően a gyári munkásság kiszolgáltatott helyzetére, a katolikus tanokon alapulóan adott válasz volt. Hozzá kell tenni azonban, hogy ezen kor társadalmi problémáinak okai visszavezethetőek a vallás és tudomány ellentétére, ugyanis: „az új tudományos paradigmák szembekerültek a hagyományos vallásos világgéppel, a hívek között teret hódított a polgári életforma, az ipar átalakulása pedig nagy kiterjedésű városok létrejöttét eredményezte. A városokba özönlő, ott a gyárak olcsó, többnyire szakképzetlen, és mindebből adódóan bármikor lecserélhető

[1] Glatz, 2008, 811.

[2] Szentiras.hu: Szent István Társulati Biblia, 32.

[3] Szentlélek társasága, 2001, 340.

[4] Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök fordította magyar nyelvre és került kiadásra 1930-ban. (A szerzők megjegyzése.)

munkaerejét általában vidéki gyökerekkel rendelkező betelepülők alkották, akiknek szociális helyzete az elvaduló kapitalista gazdasági és piaci viszonyok miatt a század közepére tragikussá vált. A túlsúlyolt, egészségtelen környezetet jelentő munkáskerületek eltérő származású és felekezetű lakossága között a katolikus egyház nehezen tudott gyökeret eresztetni és hatékony pasztorációs munkát kifejtetni, ami hamar ébresztőleg hatott a papság egyes tagjaira.”^[5]

Az mű alapgondolata arra vezethető vissza, hogy maga a munka az ember istenképiségének megnyilvánulása. Ez a mindenkiben fellelhető kreativitás áll szemben a kapitalizmus – individualista, kizsákmányoló és korlátozások nélküli – tőkefelhalmozó szemléletével szemben.

Hozzá kell tenni, hogy a mű az értelmetlenül kevés ember kezében felhalmozódó nagytőkét bírálta, ugyanis a neotomizmus jegyében a magántulajdonhoz való jogot is az ember az Istentől eredeztetett, alapvető jogának tartotta. Már csak azért is, mert a kereszténységben oly fontosnak tartott családok működésnek alapfeltétele a biztonságot és jólétet nyújtó magántulajdon léte, így annak hiánya a családokon keresztül a társadalmi békét is veszélyeztetné.

Másrészt, a pápai körlevél tagadja az istentagadó marxi dialektikus materializmuson alapuló osztályharc elméletét is, ugyanis – az Istentől eredeztetett – természetjogból eredően fogadta el a munkások jogait ill. követeléseit, így nem meglepő módon: a munkásosztály szabad vallásgyakorlását, a biztonságos és az egészséget nem veszélyeztető munkakörülményeket, illetve a megfelelő mennyiségű pihenőidő biztosítását, valamint a sztrájkhoz való jogát. Ez utóbbi jog érvényesülését azonban olyan *ultima ratio* körébe tartozóan határozza meg a Rerum novarum, amely alapot szolgáltat a munkások egyesülésének, azaz a szakszervezetek létrehozásának jogához, amely hatékonyan biztosíthatná azok békés – tehát nem forradalmi – úton a szembenálló felek kibékítését, melyben a katolikus egyház valódi mediátori szerepet vállal.

III. A KERESZTÉNYSZOCIALIZMUSNAK POLITIKAI IDEOLÓGIAKÉNT VALÓ MEGJELENÉSE A – TÖRTÉNELMI – MAGYARORSZÁG TERÜLETÉN

A Rerum novarum azonban nem csak egy elméleti írás maradt, mert nem sokkal kiadása után, „1894-ben Dortmundban alakult meg az első keresztényszocialista jellegű szakszervezet a helyi bányászok között”,^[6] majd ezek hatása kiterjedt a szomszédos országokba is. Ennek eredményeképpen, ezen keresztény alapon szerveződött érdekképviselői szervezetek „1899-ben Mainzban megrendezett konferenciájukon... a politikai semlegesség és a keresztény felekezet-köziség (*interkonfesszionalizmus*) mellett foglaltak állást.”^[7]

[5] Ujkor.hu: Gondolat, tanítás és ideológia, 2023.

[6] Ujkor.hu: Gondolat, tanítás és ideológia, 2023.

[7] Ujkor.hu: Gondolat, tanítás és ideológia, 2023.

1. A keresztényszocializmus megjelenése hazánkban

Azonban nemcsak Nyugat-Európában, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia politikai működésére is hatással volt ez az új irányzat. Ugyanis pl. Karl Lueger „1885-ben beválasztották az osztrák Reichsratba 1885-ben, 1889-ben pedig a Keresztényszociális Párt egyik alapítója volt, és haláláig a párt egyik leghatékonyabb vezetője maradt”,^[8] vagy ugyanebben az időszakban hazánkban az Országos Keresztényszociális Párt legkiemelkedőbb egyénisége, Giesswein Sándor is hasonló ismertségű politikai karriert futott be.

a. Giesswein Sándor

A híres pap, író, tudós és országgyűlési képviselő ugyan 1856. február 4-én Tatán született – a XVIII. században Magyarországra betelepített sváb családból –, de a középiskolai tanulmányait már a győri bencések gimnáziumában fejezte be, és ugyanitt – részben külföldi teológiai tanulmányai után –, 1878-ban pappá is szentelték.

Így nem véletlen, hogy „jól tudott a latin és német mellett angolul, olaszul és franciául. Győrött pedagógusként pedig algebrát tanított”^[9] 1881-től, a győri tanítóképzőben, természettudományok, valamint a német nyelv mellett.

Mindemellett a keresztényszocializmus lelkes híve lett, és behatóan foglalkozott a kortárs szervezetekkel, ezenkívül mint egyházi méltóság Győrben (1883-ban papi szertartó, 1885-ben szentszéki jegyző, 1892-ben papi titkár és szentszéki ülnök, 1897-től székesegyházi kanonok, 1902-től apát, 1909-től pápai prelátus) ismertette a Rerum novarum tanításait.

Az egyházi vonal mellett életét a politikában való részvétel is meghatározta, melynek első lépéseként, 1895-től Győr szabad királyi város törvényhatósági bizottságának a tagjává vált. Erre az egyre nagyobb társadalmi válságot okozó szociális kérdésre, valamint a baloldali ideológiák magyarországi térnyerésére az értelmiség éppen 125 éve Győrben reagált legkorábban. Ugyanis e téma legnagyobb kutatója, Gergely Jenő szerint:

„A magyarországi keresztényszocialista mozgalom szervezeti előzményének a győri keresztény munkásegyletet tekintik. 1897 tavaszán Giesswein Sándor kanonok, a püspök titkára kezdte szervezni keresztény alapokon a munkásokat. A Győri és Győrvidéki Keresztény Munkás Egyesület 1898. január 2-án alakult meg.”^[10]

1903-ban ugyan szerveződik Szombathelyen egy keresztény indíttatású és a szociáldemokráciát ellenző part, de igazi irányító személyiségének a győri apátot tekintette az akkori keresztény munkásság. Ugyanis „1903 májusában Győrött Giesswein Sándor kanonokot felkeresik a szociáldemokrata szakszervezetekből kilépő katolikus munkások és felkérlik, hogy álljon a megindítandó

[8] 32Enciklopedia Britannica: Karl Lueger, 2023.

[9] Gergely, 1974.

[10] Gergely, 1977, 17-18.

győri keresztényszocialista szerveződés élére. Az év vége felé Giesswein átveszi a budapesti Munkásegylet vezetését is. Kapcsolatot létesít a győri és a többi vidéki, addig önállóan tevékenykedő keresztényszocialista csoportosulás között.”^[11] Meggyőződésem, hogy ez az a centenáriumi időpillanat, ahonnan a magyar keresztényszocializmus való kiindulópontját és kezdetét számíthatjuk.

Majd 1905-ben a Gyórhöz közeli magyaróvári kerület országgyűlési képviselője lett, a Katolikus Néppárt színeiben, melynek következményeképpen végleg Budapestre költözött.

Azonban Győr városa 1923 novemberében bekövetkezett halála után sem fedkezett meg a híres kutató papjáról. Ugyanis az eredetileg kereken 100 éve, a budapesti Kerepesi temetőben eltemetett, volt győri székesegyházi kanonok sírjának exhumálásának ötvenöt évvel ezelőtti eseményeit így összegzi Jánosi Gyula: „1968-ban exhumálták hamvait, és visszaadták a győri egyházmegyének. Esty Miklós világi pápai kamarás egy kis gyermek-koporsóban hozta le hamvait Győrbe. Szerény, szűk körű szertartás mellett helyezték el a hamvait tartalmazó koporsót a székesegyház kriptájába.”^[12]

2. Győri pályakezdő keresztényszocialisták: Slachta Margit és gróf Esterházy Móric

Találhatunk azonban más fontos, keresztényszocialista történelmi személyeket is, akinek fölfelé ívelő pályája ugyanabban a városban kezdődött. Így a híres feminista Slachta Margité és a későbbi miniszterelnök Esterházy Móricé is.

a. Slachta Margit^[13]

Magának a keresztényszocializmusnak az egyik legfőbb célja az általános, titkos és egyenlő választójog biztosítása volt, mely jogot a nőkre is biztosítani kívánta mielőbb Magyarországon, melynek első parlamenti szószólója Giesswein Sándor volt. Az, hogy ez a gondolat mennyire valósággá vált a Trianon utáni Magyarországon, azt Slachta Margit életpályája is hűen mutatja.

A lengyel nemesi felmenőkkel büszkélkedő felvidéki család sarjaként a felső leányiskolát szülővárosában, Nyitrán, a tanítóképzőt Kalocsán végezte, ezt követően a győri polgári leányiskolában tanított 1906–1907-ben, tehát így is kapcsolódott a keresztényszoc. elindulásához ez a város. Ugyanis „1906 őszétől kezdve a győri orsolyiták polgári iskolájában tanított. Az iskola értesítőjében olvasható, hogy Slachta Margit kisasszony okl. Polg. isk. Tanár heti 16 órában tanít németet és franciát az I.-IV. osztályokban.”^[14]

[11] Szolnoky, 2003, 93.

[12] Jánosi, 2022, 51.

[13] Kassa, 1884. szeptember 18. – Buffalo, New York, 1974. január 6.

[14] Mona, 1997, 18.

Ezt követően Budapestre került, ahol 1909-től katolikus szerzetesnőként a Szociális Testvérek Társaságának megalapítója lesz, majd az első magyar női országgyűlési képviselő, 1920. március 25-től, a főváros I. kerületében. 1949-ben nyugatra emigrált, a folyamatosan erősödő sztálinista kommunista diktatúra hazai térnyerése miatt.

b. Eszterházy Móric^[15]

A fentiek alapján azt gondolhatnánk, hogy a keresztényszociális gondolat politikai szinten így elérte az akkor kor legmagasabb szintjét hazánkban. Azonban az 1881. április 27-én, az Oroszlány melletti Majkpusztán született Eszterházy Móric ennél is eredményesebb közéleti karriert futott be. Ennek eszmei alapja az volt, hogy az ugyancsak Eszterházy Móric nevű édesapja a gróf császári kamarásaként laikus tagja volt annak a „Fribourgi Uniónak is, mely a pápával folyamatosan egyeztetve dolgozta ki az 1891. május 15-én kihirdetett *Rerum novarumot*.^[16]

Így a fiatal Eszterházy Móric gróf pályáját magántanulóként kezdte, majd annak folytatását így foglalta össze a téma helyi kutatója, Biczó Zsolt: „Kevesen tudják, hogy 1895-1899 a győri bencés gimnázium tanulója és szociálisan érzékeny és demokratikus viszonyok kialakítását megkísérlő államférfi.”^[17]

Így Esterházy Móricnak lehetősége volt a legjobb oktatásban részesülnie, ami a politikai ranglétra csúcsáig emelte. Ugyanis IV. Károly király 1917. június 15-én, különböző munkálkodva az Antant hatalmakkal, a jó angol kapcsolatokkal rendelkező, 35 éves és kevésbé ismert grófot, Esterházy Móricot kérte fel kormányalakításra. Azonban az általa létrehozott magyar politikatörténet első kisebbségi kormánya a – keresztényszociális elveken alapuló – választójogi reformot nem tudta keresztülvinni, így ugyanazon év augusztus 20-án lemondott posztjáról. Azonban Wekerle Sándor kormányában 1918 januárjától tárca nélküli miniszterként dolgozott a népegészségügy, majd a vallás és a közoktatás területén.

1931-ben tért vissza a parlamentbe, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt képviselőjeként, mely megint csak bizonyította keresztényszociális elkötelezettségét. Azonban a Rákosi-diktatúra alatt, 1951-ben internálták, melynek következtében 1956-ban ő is emigrálni kényszerült Ausztriába, ahol négy évvel később meg is halt.

3. Apor Vilmos győri püspök^[18] és a keresztényszocializmus

Jóllehet, a századelőhöz képest a társadalmi viszonyok sokat változtak hazánkban is a felfokozott iparosodásnak köszönhetően, de a *Rerum novarum* gon-

[15] Pusztamajk, 1881. április 27. – Bécs, 1960. június 28.

[16] Ujkor.hu: Gondolat, tanítás és ideológia, 2023.

[17] Biczó, 2020, 5.

[18] Báró Apor Vilmos győri püspök, Segesvár, 1892. február 29. – Győr, 1945. április 2.

dolatai a XX. század közepén is fellelhetőek. Ezt bizonyítja az 1892-ben született Apor Vilmos életpályája is, aki nemcsak papként, hanem aktív politikai szereplőként is a keresztényszociális gondolat gyakorlati megvalósításáért küzdött. Ezt az eszmerendszert annak nyomán ismerte meg, hogy „1909-ben kispapnak jelentkezett a győri püspöknél, Széchenyi Miklós grófnál, a család rokonánál, aki Innsbruckba küldte teológiát tanulni.”^[19]

Ezután Gyulára helyezték, ahol 1918-tól plébános lett. „Működése három fő területre terjedt ki: a hitéletre, a karitatív munkára és a magyar társadalom keresztény szellemű átformálására. Egyházközségi lapot indított, népmissziókat szervezett, a katolikus megújulás szolgálatában hitbuzgalmi és társadalmi egyesületeket hozott létre.”^[20]

Majd 1941-ben, győri püspöki kinevezést kapva indult el politikai szerepvállalása, főként a Keresztény Demokrata Néppárt létrehozásában. Ugyanis a katolikus egyház vezetése ekkor már belátta, hogy „a feudális eredetű előjogokat elvetve, modern szociális programot kialakítva, megifjodva lépjen az új világba. Miután a hercegprímás [Serédi Jusztinián] áldását adta a javaslatra, 1943. augusztus 26-án... a győri püspöki palotában Apor Vilmos megyéspüspök látta vendégül [az e célból létrehozott] konferenciára összegyűlt katolikus közéleti vezetőket, többségükben klerikusokat. A tanácskozáson az alaphangot a KALOT vezetői, elsősorban Kerkai Jenő szabták meg. A 23 résztvevő... szándéka egy új, korszerű, szociális és demokratikus keresztény párt alakítása volt. Apor püspök ezt helyeselte, ám a püspöki kar többsége ragaszkodott a régi emberekhez és a működő, de jelentéktelenné vált régi keresztény párthoz. Kompromisszumos megoldásként megalakították a Katolikus Szociális Népmozgalmat, amelynek egyházi vezetője, inkább védnöke Apor, világi elnöke pedig Kovrig Béla szociológus, a kolozsvári egyetem ekkori rektora lett. A pártot »pótló« népmozgalom programjának kidolgozásával is őt bízták meg.”^[21]

IV. KONKLUZÍÓ ÉS A KERESZTÉNYSZOCIALIZMUS EMLÉKHELYEI GYŐR BEN

Záró gondolatként kijelenthetjük, hogy ezen tények is alátámasztják azt az állítást, hogy Győr a hazai keresztényszocializmus bölcsője. Ugyanis ez a város nemcsak a karitatív eszmei mozgalom kiindulópontjává vált, hanem annak valós politikai pártjának szülőföldjéül szolgált, ugyanis győri kezdeményezésre alakult meg ebben városban a KDNP elődszervezete, kerekén 80 éve.

Mindezen múltidéző, jubileumi gondolatok nyomán összegezzük azt, hogy ma Győrben és környékén mely helyeken és formában találhatunk rá a keresztényszocializmus hazai vezető személyiségeire:

[19] Mult.kor.hu: Életét adta nyája védelmében..., 2023.

[20] Mult.kor.hu: Életét adta nyája védelmében..., 2023.

[21] Gergely, 2007.

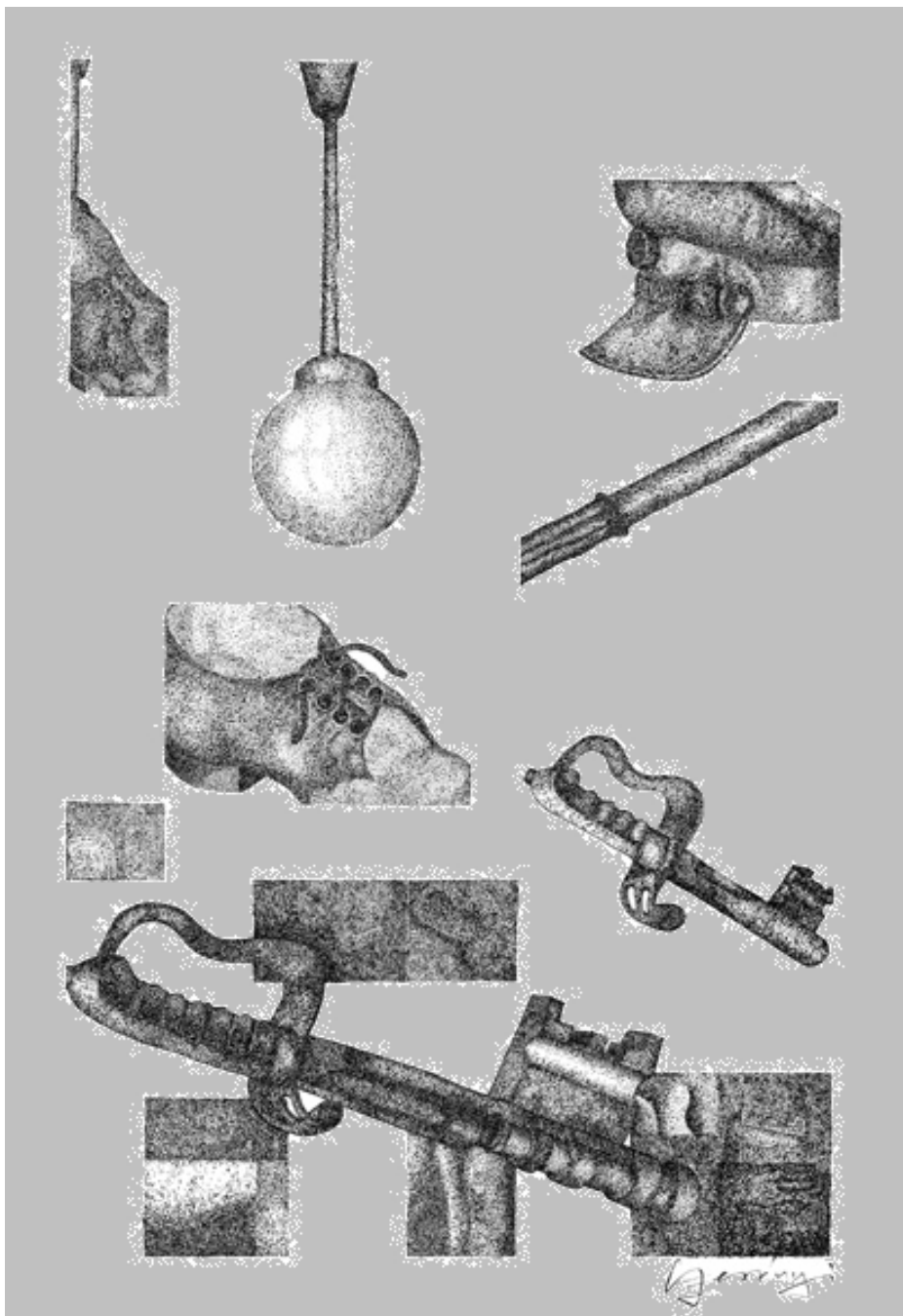
1. Prohászka Ottokár Kat. Iskola névadója, aki elsőként magyarra fordítva kiadta a *Rerum novarum*ot.
2. A győri Apor Vilmos Katolikus Iskolaközpontban, a győri püspökség fenntartásában, 1993 szeptember 1-én megkezdődhetett a tanítás.
3. A győri Püspökvárban 2012-ben helyezték el a Toronykilátó bejárata előtt Lebó Ferenc szobrászművész által készített, életnagyságú szobrát.
4. Eszterházy Móric emléktábla, mely a győri Bencés gimnázium bejáratánál található 2020 óta.
5. Giesswein Sándor hamvai Győrben, a Püspöki Székesegyház altemplomában, egy külön kriptafülkében vannak, mely vörös gránittáblával van ellátva.
6. Giesswein Sándorra Győr városa a Káptalandomb 7. szám alatti, a Római Katolikus Hittudományi Főiskola és Szeminárium fő lépcsőházában felújított gipsz mellszoborral emlékezik meg.

Mindazonáltal meggyőződése, hogy Győr városának tisztelegni kellene egy köztéri szoborral Giesswein Sándor emléke előtt, mint ahogy ezt Mosonmagyaróvár megtette, ugyanis a Szt. Gotthárd plébániatemplom Magyar utca felőli templomkertjében megtalálható a mellszobra. Végül azzal a reménnyel fejezném be ezt a zárórészt, hogy mind Giesswein Sándorra, mind Eszterházy Móric miniszterelnökre és Schlacta Margit első női egy. képviselőre Győr városa utcanevek által is mielőbb meg fog emlékezni.

IRODALOM

- Biczó Zalán (2020): *Gróf Esterházy Móric és Győr*. Magánkiadás, Győr.
- Enciklopedia Britannica: Karl Lueger, 2023. (Elérhető: <https://www.britannica.com/biography/Karl-Lueger>. Letöltés ideje: 2023. szeptember 22.).
- Gergely Jenő (1974): Giesswein pályaképe. In: *Az MTA filozófiai és történettudományok osztályának közleményei*. 23. kötet. 1974/2. sz.
- Gergely Jenő (1977): *A keresztény-szocializmus Magyarországon 1903-1923*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Gergely Jenő (2007): A kereszténydemokrácia Magyarországon. In: *Múltunk*. 2007/3. sz. (Elérhető: <https://epa.oszk.hu/00900/00995/00011/pdf/gergelyj.pdf>. Letöltés ideje: 2023. szeptember 22.).
- Glatz Ferenc (főszerk.) (2000): *Magyar Nagylexikon*. 11. Kötet. Magyar Nagylexikon kiadó, Budapest.
- Jánosi Gyula OSB (2022): *Új idők küszöbén – Giesswein Sándor élete és műve*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) – *Historica Ecclesiastica Hungarica Alapítvány*, Budapest.
- Mona Ilona (1977): *Slachta Margit*. Corvinus kiadó, Budapest.
- Mult-kor.hu: Életét adta nyája védelmében Győr püspöke, Apor Vilmos, 2023. (Elérhető: <https://mult-kor.hu/eletet-adta-nyaja-vedelmeben-gyor-puspoke-apor-vilmos-20230402>. Letöltés ideje: 2023. szeptember 22.).
- Szentiras.hu: Szent István Társulat / Apostolok Cselekedetei 4. (Elérhető: <https://szentiras.hu/SZIT/ApCsel4>. Letöltés ideje: 2023. szeptember 11.).

- Szentlélek társasága a világ keresztényeinek egyesítéséért (2001): *Az Isteni Alapelv kifejtése*. Egyesítő Egyház, Budapest.
- Szolnoky Erzsébet (2003): *Szociális igazságosság és keresztény szeretet*. Éghajlat kiadó, Budapest.
- Ujkor.hu: Gondolat, tanítás és ideológia – a Rerum novarum születése és hatása. (Elérhető: <https://ujkor.hu/content/gondolat-tanitas-es-ideologia-a-rerum-novarum>. Letöltés ideje: 2023. augusztus 30.).

Szerényi Gábor grafikája